

Przemoc w rodzinie

Wstęp

W polskich naukach społecznych pojęcie „przemocy w rodzinie”, określane też zastępczo jako „przemoc domowa”, pojawiło się stosunkowo niedawno. Jest to zasadniczo efekt wielowymiarowych przemian obyczajowych, jakie dokonały się po 1989 roku, znajdując swoje odzwierciedlenie zarówno w świadomości społecznej, jak i prawodawstwie. Termin ten zdołał również zakorzenić się już w potocznym dyskursie. Niemniej jednak, pojęcie to jest bardzo złożone i trudne do jednoznacznego zdefiniowania, zwłaszcza, że definicje przemocy w rodzinie ulegały w wyniku rozwoju badań nad tym fenomenem sporym transformacjom na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci.

Przemoc – podejście naukowe

Aby móc przybliżyć współczesne rozumienie przemocy domowej, warto na wstępie odwołać się do ogólniejszego rozumienia pojęcia „przemocy”. Według sformułowanej w 1996 roku oraz do dzisiaj powszechnie przyjmowanej definicji WHO przez przemoc rozumie się „celowe użycie siły fizycznej lub władzy, sformułowane jako groźba lub rzeczywiście użyte, skierowane przeciwko samemu sobie, innej osobie, grupie lub społeczności, które albo prowadzi do albo z którym wiąże się wysokie prawdopodobieństwo spowodowania obrażeń cielesnych, śmierci, szkód psychologicznych, wad rozwoju lub braku elementów niezbędnych do normalnego życia i zdrowia”. W ujęciu I. Pospiszyl przemoc została określona jako „(...) wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej a także psychicznej szkody, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnej relacji”. Obie przytoczone definicje zdają się podkreślać znaczenie takich cech przemocy, jak intencjonalność i celowość. Osoba dokonująca aktu przemocy działa zatem w sposób świadomy i celowo chce dokonać naruszenia osobistej wolności jednostki lub grupy bez względu na to, czy akt ten będzie miał charakter fizyczny, psychiczny bądź inny. Oprócz intencjonalności, do innych cech lub kryteriów pozwalających na wyodrębnienie aktu przemocy od innych działań, J. Mellibruda zalicza:

- naruszanie pewnego zbioru praw i dóbr jednostki;

- występowanie szkody jako rezultatu przemocy;
- powtarzalność (przemoc często bywa wpisana w pewien ciąg zachowań wobec czego zachowanie przemocowe zwykle nie stanowi pojedynczego incydentu);
- zagłuszanie poczucia niemocy lub bezsilności jako uniwersalna przyczyna dokonywania przemocy;
- przypisywanie całkowitej odpowiedzialności sprawcy przemocy, bez względu na to, w jaki sposób zachowywała się ofiara;
- kwalifikowanie samych gróźb użycia przemocy jako aktu przemocy;
- brak zupełnego identyfikowania przemocy z odpowiedzialnością karną (nie każda forma przemocy jest zagrożona sankcją ze strony prawa).

Biorąc pod uwagę wymienione sposoby rozumienia przemocy, za akt taki najogólniej można uznać wszelkie działanie, w którym występuje intencja bądź zamiar krzywdzenia/zranienia drugiej osoby, nierzadko połączona z wrogością wobec potencjalnej ofiary. Często dzieje się również tak, że osoba poszkodowana jest obiektywnie słabsza od sprawcy/sprawców, natomiast ataki powtarzają się, przynosząc poszkodowanemu ból i odczucie głębokiego stresu.

Rodzaje przemocy

Należy szczególnie zaznaczyć, że akty przemocy nie są zjawiskiem jednorodnym. Można wyróżnić przynajmniej kilka specyficznych rodzajów przemocy, takich jak:

- 1) *przemoc fizyczna* – odnosi się do zachowań polegających na bezpośrednim i nieprzypadkowym użyciu siły fizycznej (na przykład bicie rękami, przedmiotami, popychanie, kopanie, duszenie, obezwładnianie, etc.);
- 2) *przemoc psychiczna (emocjonalna)* – dotyczy naruszenia godności osobistej osoby. Obejmuje całokształt intencjonalnych działań, których celem jest zniszczenie pozytywnej samooceny i poczucia własnej wartości osoby (na przykład upokarzanie, poniżanie, wyśmiewanie, ciągła krytyka, groźby, szantażowanie, ograniczanie kontaktów z innymi, etc.);
- 3) *przemoc seksualna* – odsyła do wszelkich aktów stanowiących swego rodzaju naruszenie intymności. Naruszenie to manifestuje się głównie w zmuszaniu osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowania tej aktywności, gdy ofiara nie jest w pełni świadoma, bez pytania jej o zgodę lub gdy w danej sytuacji ofiara boi się odmówić. Przymus ten może mieć formę bezpośredniego użycia siły lub szantażu

emocjonalnego (na przykład obmacywanie, wymuszanie pożycia, gwałt, zmuszanie do niechcianych praktyk seksualnych, zmuszanie do seksu z innymi osobami, etc.);

4) *przemoc ekonomiczna* – wiąże się z naruszeniem własności. Zazwyczaj konstituuje się na całkowitym uzależnieniu finansowym ofiary od sprawcy (na przykład zabieranie ofierze jej pieniędzy, utrudnianie zaspokajania elementarnych potrzeb, okradanie, odcinanie możliwości podejmowania pracy zarobkowej, etc.);

5) *zaniedbanie* – związane głównie z naruszeniem obowiązku opieki ze strony osób bliskich. Są to zwykle chroniczne braki w zaspokajaniu podstawowych potrzeb emocjonalnych i materialnych ofiary (na przykład pozbawianie jedzenia, dostępu do miejsc, w którym osoba może zaspokajać swoje potrzeby, nieudzielanie pomocy, etc.). Według innej klasyfikacji przemoc może przyjmować również formę czynną i bierną.

Do przemocy czynnej zalicza się niemal wszystkie rodzaje przemocy fizycznej (na przykład drapanie, szturchanie, bicie ręką i różnymi przedmiotami, kaleczenie). Natomiast przemoc bierna implikuje takie zachowania, jak głodzenie, zakazywanie jedzenia lub załatwiania potrzeb fizjologicznych, ale również demolowanie mieszkania, rzucanie przedmiotami, etc..

Przemoc domowa – podstawowe definicje

Odnosząc się do powyższych ustaleń definicyjnych, przemoc w rodzinie można najogólniej rozumieć jako pewien specyficzny zespół intencjonalnych zachowań krzywdzących, w których sprawcami i ofiarami są członkowie rodziny. Rodzina bądź środowisko domowe stanowią tu kluczowy kontekst przejawiania się powtarzalnych wzorów przemocy, cechujących się zazwyczaj wyjątkowym stopniem bólu emocjonalnego, ponieważ przemoc taka doznawana jest przez członków rodziny ze strony najbliższych osób. W definicji J. Mellibrudy przemoc domowa została określona w kategoriach „(...) działań lub rażących zaniedbań dokonywanych przez jednego z członków rodziny przeciwko pozostałym, wykorzystujących istniejącą lub stworzoną przez okoliczności przewagę sił lub władzy i powodującą u ich ofiar szkody lub cierpienie godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a w szczególności w ich życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne)”. W podobny sposób przemoc w rodzinie definiuje A. Nowakowska, dla której jest to „(...) zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody”.

Definicje te sugerują obecność cech powszechnie przypisywanym ogólnym aktom

przemocy. Przemoc domowa zawsze jest bowiem intencjonalna i celowa, ponieważ „(...) zamiarem osób stosujących przemoc jest sprawowanie pełnej kontroli nad tym, co robią bliscy i wyznaczenie granic, w jakich mogą oni funkcjonować w rodzinie poprzez określenie, co mogą robić, a czego im nie wolno”. Działania sprawcy przemocy nie są zatem przypadkowe, a ich główny motyw jest zorganizowany wokół uzyskania władzy i kontroli nad innymi członkami rodziny. Przemoc w rodzinie implikuje również obecność wyraźnej i zobiektywizowanej asymetrii sił. Sprawca zawsze jest silniejszy – posiada zwykle przewagę fizyczną, emocjonalną, nierzadko też intelektualną, ekonomiczną i społeczną. Nie zawsze przewaga ta może mieć związek z płcią, chociaż w potocznym dyskursie często akcentuje się, że sprawcami przemocy domowej dużo częściej bywają mężczyźni. Obie wymienione cechy zwięźle podsumowuje I. Pospiszyl: „Po pierwsze, przemoc służy przede wszystkim realizacji celów jednostki, która ją stosuje. Po drugie, przemoc jest działaniem możliwym wtedy, kiedy istnieje nierównowaga sił, jest nadużyciem własnej przewagi fizycznej lub społecznej (tzn. władzy) po to, aby wymusić na drugim człowieku określone zachowanie”. Kolejną właściwość przemocy rodzinnej to naruszenie dóbr i praw ofiary, a zatem naruszenie jej osobistej godności i samooceny. W końcu zaś, cechą przemocy rozgrywającej się w czterech ścianach domu jest bardzo dotkliwie i widoczne doznanie przez ofiary szkód i cierpienia, bowiem „(...) zachowanie sprawcy wywołuje u ofiar szkody fizyczne (w wyniku agresji fizycznej, pobicia) i psychiczne, które mogą być konsekwencją przemocy emocjonalnej”.

Przemoc w rodzinie – najważniejsze koncepcje

Jednym z najważniejszych wątków podejmowanych w licznych próbach konceptualizowania przemocy domowej, jest diagnozowanie złożonych przyczyn tego zjawiska. Najogólniej rzecz ujmując, można wyróżnić dwa zasadnicze wymiary spojrzenia na te przyczyny: wymiar społeczny i kulturowy oraz wymiar indywidualny i psychologiczny. Niewątpliwie obie te płaszczyzny są ze sobą silnie powiązane, bowiem szersza kultura i zmiany, jakie dokonują się w jej obrębie, są ważnym kontekstem determinującym zachowania osób na poziomie mikrospołecznym i psychologicznym.

Wymiar	Przyczyny
--------	-----------

<p><i>Spółeczno-kulturowy</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • niski poziom demokracji, wolności w danym kraju; • duży wpływ tradycji i niektórych religii (z dużym przyzwoleniem dla używania przemocy mężów wobec żon); • niskie wykształcenie mieszkańców, niski poziom alfabetyzacji/edukacji społeczeństwa; • niski poziom rozwoju ekonomicznego kraju (bieda i ubóstwo); • dziedziczenie wzorów przemocy z pokolenia na pokolenie (wpisane w normatywną kulturę rodzin); • silne stereotypy społeczne wobec niektórych słabszych i stygmatyzowanych kategorii społecznych, reprodukowane w procesach wychowania, uzasadniające przyzwolenie dla stosowania przemocy wobec ich członków; • rozluźnianie się norm społecznych, regulujących wzory normatywnego zachowania.
<p><i>Indywidualny i psychologiczny</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • osobiste frustracje, problemy emocjonalne; • problemy z komunikacją interpersonalną; • alkoholizm lub inne uzależnienia (narkomania, lekomania, hazard, seksoholizm) jednego lub obojga członków rodziny; • zaburzenia osobowości, depresje, zaburzenia dysocjacyjne, stres; • niedojrzałość emocjonalna, • problemy finansowe.

Przyczyny przemocy w rodzinie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: D. Rode, *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 123-182.; A. Wildera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 32.

Biorąc pod uwagę społeczne i kulturowe uwarunkowania przyczyn przemocy w rodzinie, najczęściej wskazuje się tu na takie cechy, jak poziom demokracji i wolności, poziom edukacji i wykształcenia mieszkańców, rozwój ekonomiczny kraju oraz obecność negatywnej, wplecionej w kulturę stereotypizacji. Powszechnie zauważa się, że w społeczeństwach, w których poziom demokracji, wolności, edukacji jest niski, przy niskim rozwoju gospodarczym kraju, implikującym takie zjawiska, jak bieda i ubóstwo, przemoc domowa występuje częściej. Jest również częściej akceptowana, a nawet wpisywana w oczekiwane standardy danej kultury i społeczeństwa. Częściej bywa również w takich warunkach kulturowo reprodukowana i przekazywana z pokolenia na pokolenie.

Z kolei, w grupie psychologicznych bądź bardziej zindywidualizowanych determinant przemocy domowej najczęściej wymienia się: a) różne rodzaje zaburzeń psychicznych, nierzadko powiązanych z silnym stresem, b) odreagowywanie rozmaitych frustracji dnia codziennego, c) problemy emocjonalne i ogólnie rozumianą niedojrzałość emocjonalną, często wiązaną z problemami w komunikowaniu się oraz d) nałogi (alkoholizm, lekomania, hazard, seksoholizm), które nierzadko bywają skutkiem silnej presji kulturowej, związanej

między innymi z pracą zawodową i niepowodzeniami w realizacji celów.

Niemniej jednak, bez względu na pewien wzrost świadomości zjawiska, jaki w wyniku postępującej globalizacji i wzrostu znaczenia idei liberalnych nastąpił na świecie w ostatnich dziesięcioleciach, przemoc rodzinna niestety trwa uporczywie. Wciąż stanowi jedną z najbardziej powszechnych i wysublimowanych form przemocy. Stąd też może się wydawać, że należałoby poszukiwać pewnych czynników występowania tego rodzaju przemocy we współczesnej kulturze, w której media i codzienna pogoń za pieniędzmi może bezpośrednio prowokować angażowanie się w przemoc jako sposób na rozwiązywanie problemów. „Zadawanie bólu pisze M. Markiewicz-Matyja stało się w dzisiejszych czasach sposobem na dochodzenie swoich racji, sposobem na rozwiązywanie problemów lokalnych i globalnych, a także sposobem na zaznaczenie swojej obecności w dzisiejszym, goniącym do przodu świecie”.

Osoby najbardziej narażone na przemoc w rodzinie

Specyfiką przemocy domowej jest to, że w role sprawców i ofiar mogą wchodzić praktycznie wszyscy członkowie rodziny. Niemniej jednak, ze względu na nierównowagę i asymetrię sił, bardziej prawdopodobną ofiarą tej przemocy są zawsze najslabsi i relatywnie bezbronni członkowie rodziny – najczęściej dzieci, osoby starsze, niepełnosprawne. Dzieci wydają się być szczególnym obiektem przemocy domowej. Niejako naturalnie spełniają one wszystkie warunki wchodzenia w rolę ofiary, ponieważ są zależne, bezbronne i zasadniczo pozbawione możliwości obrony przed przemocą, którą mogą podjąć dorosłe ofiary przemocy w rodzinie. W przeciwieństwie do osób dorosłych, dzieci doświadczają tej przemocy w sposób niemal całkowicie niezawiniony i niezasłużony. Poza tym, dzieci, szczególnie małe, nierzadko uważa się za podmiot mało bądź w ogóle nieświadomy, nie rozumiejący, a zatem wyłączony z wielu spraw, które dorośli rezerwują tylko dla siebie. W związku z tym, małe dzieci są łatwym obiektem do zignorowania i raczej nie stanowią przeszkody, która mogłaby powstrzymać dorosłych przed angażowaniem się w akty przemocy.

W literaturze poświęconej przemocy rodzinnej powszechnie podkreśla się, że dziecko może wchodzić tutaj w przynajmniej trzy zasadnicze role. Pierwsza z tych ról odsyła do dramatycznego zwykle w przejawach i skutkach *bycia ofiarą przemocy*. Na opisanie tej sytuacji często stosuje się termin „przemocy wobec dziecka w rodzinie”. E. Jarosz i A. Nowak definiują to pojęcie jako „(...) wszelkie formy fizycznego i emocjonalnego złego traktowania, wykorzystywania seksualnego, zaniedbywania lub niedbałego traktowania, komercyjnej bądź

innej eksploatacji dziecka, które powodują rzeczywiste lub potencjalne zagrożenie dla jego zdrowia, przetrwania, rozwoju i godności, które mają miejsce w relacji odpowiedzialności za dziecko, zaufania lub przewagi”. Do grupy takich aktów należałoby zaliczyć wszelkie formy bezpośredniego i pośredniego oraz czynnego i biernego krzywdzenia dziecka w rodzinie, zarówno przez rodziców, jak i innych członków rodziny. Dziecko wchodzi w rolę ofiary również wtedy, kiedy doświadcza przemocy niebezpośrednio i niekoniecznie intencjonalnie (na przykład w sytuacji, opartej na przemocy, relacji rodziców, kiedy zostaje na przykład przypadkowo potrącone lub doznaje obrażeń).

W drugiej z opisywanych ról dziecko nie musi być obiektem przemocy i pozostaje jedynie jej częstym *świadkiem*. Na tę specyficzną rolę zwraca uwagę między innymi J. Mellibruda, który przywołuje koncepcję „stwarzania środowiska, w którym dzieci stają się świadkami przemocy”. Według tego Autora, „(...) dzieci często są bezpośrednimi świadkami przemocy fizycznej lub psychicznej bądź dowiadują się o niej pośrednio, słuchając odgłosów walki lub oglądając jej fizyczne skutki w postaci obrażeń i zniszczonego dobytku”. Wiele badań pokazało, że samo bycie świadkiem przemocy oddziałuje na dzieci w podobny sposób, jak przemoc doświadczana bezpośrednio. Konsekwencje te niekoniecznie mogą być możliwe do zaobserwowania na poziomie jawnym.

Trzecia rola wiąże się zasadniczo z *byciem jednocześnie ofiarą oraz obserwatorem przemocy*. Rolę tę należałoby wiązać z ekstremalnymi sytuacjami napiętych, chronicznych i patologicznych konfliktów w rodzinie, którym towarzyszą akty przemocy. W praktyce najczęściej rola ta manifestuje się w sytuacjach, w których jeden z rodziców stosuje przemoc wobec pozostałych członków rodziny. Jak zauważa J. Różyńska, w takich sytuacjach nierzadko mamy do czynienia z dodatkowym wykorzystywaniem dziecka przez rodzica, który jest sprawcą przemocy po to, aby egzekwować posłuszeństwo i kontrolować w ten sposób rodzica-ofiarę.

Odnosząc się do kategorii przemocy domowej wobec dziecka, najczęściej wskazuje się na cztery możliwe warianty przemocy wobec członków tej wrażliwej kategorii wiekowej: przemoc fizyczną, emocjonalną/psychiczną, seksualną oraz zaniedbywanie (zob. podsumowanie zamieszczone w tabeli 2). Przemoc fizyczna odnosi się do każdego celowego i zamierzonego użycia siły fizycznej, czego konsekwencją jest ból i potencjalne urazy. Może mieć ona formę czynną (bezpośredni atak na dziecko) lub bierną (różne zakazy wywołujące ból fizyczny, na przykład głodzenie dziecka). Zalicza się tu również bardzo swoiste formy działań przemocowych, takich jak zatrucie dziecka, handel jego organami, zmuszanie go do pracy ponad siły bądź też wprowadzanie obcych przedmiotów do jego ciała. Przemoc

emocjonalna z kolei – jakkolwiek zwykle towarzyszy również przemocy fizycznej i innym jej rodzajom – może występować bez tych form zachowań, które powszechnie identyfikuje się jako przemoc fizyczną. Do grupy takich zachowań zalicza się wszystkie te, które uderzają w godność dziecka, kreują w nim poczucie bezwartościowości, bycia niekochanym i niechcianym oraz odnoszą się do jego emocjonalnego zaniedbywania i odrzucenia. Specyficzną właściwością tego rodzaju przemocy wobec dzieci jest to, że w dużej mierze przemoc ta pozostaje ukryta. Nie pozostawia bowiem śladów na ciele. Z tego względu ten rodzaj przemocy jest prawdopodobnie najtrudniejszy do zidentyfikowania. Niektórzy Autorzy wskazują tu również na rozróżnienie pomiędzy „zimną” i „gorącą” przemocą psychiczną. Pierwsza z tych form implikuje wszelkie zachowania oparte na spokojnej krytyce dziecka, zwracaniu mu uwagi na niewłaściwe zachowania, ale też brak zainteresowania dzieckiem, bierność emocjonalną, częste zakazywanie i nakazywanie oraz unikanie kontaktów werbalnych i niewerbalnych z dzieckiem. Z kolei, przemoc „gorąca” wydaje się być bardziej destruktywna, bowiem dotyczy w szczególności wszelkich aktów bezpośredniej agresji werbalnej skierowanej na dziecko.

Rodzaj przemocy	Zachowania
<i>Fizyczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Czynna</i>: klapsy, policzkowanie, bicie pięścią, przedmiotami, bicie „na oślep”, kopanie, zmuszanie do upokarzających posług, oparzenia, zadawanie ran ciętych, szarpanych, duszenie, usiłowanie lub dokonanie zabójstwa - <i>Bierna</i>: zakaz mówienia w określonym czasie, chodzenia, załatwiania potrzeb fizjologicznych, areszt domowy - <i>Szczególne przypadki</i>: zmuszanie do katorżniczej pracy, wycinanie organów, zatrucie, wprowadzanie ciał obcych do organizmu dziecka.
<i>Psychiczna</i>	Odrzucenie i degradowanie, terroryzowanie i straszenie, izolowanie, eksploatowanie i korumpowanie, wyzwiska, groźby, szantażowanie, nadmierne wymagania, nieliczenie się z możliwościami rozwojowymi dziecka, nadmierna kontrola, wzbudzanie poczucia winy, upokarzanie, zaniedbywanie potrzeb emocjonalnych dziecka.
<i>Seksualna</i>	Angażowanie dziecka do aktywności seksualnej, w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych agresora, pieszczoty seksualne, dotykanie miejsc intymnych, gwałt, fetyszyzm, podglądanie, robienie nagich zdjęć, pokazywanie dziecku intymnych części ciała, zmuszanie do pornografii i do każdej aktywności mającej na celu seksualną satysfakcję osoby dorosłej.

<i>Zaniedbywanie</i>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Fizyczne</i>: złe odżywianie, braki w higienie, ubiorze i zapewnieniu schronienia, brak dozoru i opieki; - <i>Medyczne</i>: brak bądź opóźnienie w poszukiwaniu pomocy medycznej w sytuacji chorób i urazów dziecka, brak czynności zalecanych w jego leczeniu; - <i>Porzucanie</i>: pozostawianie dziecka bez opieki i nadzoru, wyrzucenie dziecka z domu; - <i>Edukacyjne</i>: brak wsparcia szkolnego dziecka, brak zainteresowania rozwojem dziecka; - <i>Wychowawcze</i>: brak reakcji, jeśli u dziecka występują zachowania problemowe; - <i>Emocjonalne</i>: brak wsparcia emocjonalnego, niezwracanie uwagi, brak kontaktu.
----------------------	---

Rodzaje przemocy domowej wobec dziecka

Źródło: opracowanie na podstawie: J. Różyńska, *Przemoc wobec dzieci w rodzinie. Niezbędnik nauczyciela*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013, s. 23-29.

Wykorzystywanie seksualne dziecka należałoby zaś z całą pewnością zaliczyć do kategorii najbardziej społecznie piętnowanych i potępionych zachowań, które w potocznym dyskursie są zwykle łączone z ostrymi formami dewiacji, a nawet zaburzeń psychicznych sprawców. Do tego rodzaju przemocy zalicza się wszelkie zachowania ukierunkowane na zaangażowanie dziecka w aktywność seksualną w celu seksualnego zaspokojenia sprawcy. Wykorzystywanie seksualne dotyczy tu nie tylko nawiązywania stosunków seksualnych z dzieckiem, ale także wszelkiego zaniedbywania obowiązków wobec dziecka, w wyniku czego rodzice dopuszczają do uwikłania dziecka w jakąkolwiek aktywność, której celem jest osiągnięcie seksualnej satysfakcji przez osoby trzecie.

Ostatnim rodzajem przemocy domowej wobec dziecka jest zaniedbanie. Polega ono na „(...) niezaspokajaniu potrzeb dziecka, może być świadome lub może wynikać z niewiedzy. Zachowaniem przejawianym wobec dziecka, które definiować należy jako zaniedbanie, jest: nieodpowiednia (czy wręcz jej zupełny brak) opieka fizyczna, brak lub nieodpowiednia opieka medyczna, okrutne i krzywdzące traktowanie dziecka, niewłaściwe nadzorowanie, wykorzystywanie dziecka do zarobków, brak edukacji szkolnej, wystawianie dziecka na wpływy niemoralne i kryminalne”. Zaniedbania mogą dotyczyć zatem sfery fizycznej, medycznej, edukacyjnej, emocjonalnej, wychowawczej oraz porzucenia dziecka. Przywołana definicja sugeruje też, że zaniedbanie nie zawsze może być intencjonalne, jednak zalicza się je do przemocy z tego względu, że wywołuje ono podobne, destruktywne dla dziecka konsekwencje.

Zakończenie

Jak już zasugerowano powyżej jednostkami najczęściej narażonymi na przemoc w rodzinie są osoby najsłabsze, często dzieci. Przemoc wobec dziecka, której kontekstem społecznym jest rodzina, można traktować bardzo szeroko i wiązać z różnorodnym wachlarzem nienormatywnych zachowań, których źródłem są rodzice i opiekunowie. Efektem tych zarówno aktywnych, jak i pasywnych zachowań jest odczucie cierpienia i krzywdy przez dziecko oraz zahamowanie jego spontanicznego rozwoju, obniżenie szans rozwojowych oraz poważna destrukcja naturalnych dążeń w procesach formowania osobowości. Rozpatrywana szeroko i odnoszona do przeróżnych form krzywdzenia dziecka, przemoc, wiąże się więc z bardzo pojemnym postrzeganiem tego zjawiska w kategoriach „(...) każdego działania lub bezczynności jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdego rezultatu takiego działania lub bezczynności, który deprywuje równe prawa i swobody dzieci i/lub zakłóca ich optymalny rozwój”.

Bibliografia

1. Bodzon P., *Mężczyzna – ofiara kobiecej przemocy*, „Fides Et Ratio. Kwartalnik Naukowy Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego” 2013, Nr 2;
2. Jaszczak-Kuźmińska D., Michalska k. (red.), *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2010;
3. Jarosz E., Nowak A., *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2012;
4. Kołodziejczyk J., *Agresja i przemoc w szkole. Konstruowanie programu przeciwdziałania agresji i przemocy w szkole*, Wydawnictwo NODN „Sophia”, Kraków 2004;
5. Mellibruda J., *Oblicza przemocy*, Wydawnictwo Remedium, Warszawa 1993;
6. Mellibruda J., *Wybrane problemy życia rodzinnego* (w:) Strelau J. (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002;
7. Migała P., *Wybrane elementy patologii społecznej w aspekcie ich uwarunkowań*, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011;

8. Nowakowska A., *Dziecko – ofiara domowej przemocy* (w:) Drążek A., Drążek E. (red.), *Patologie naszych czasów*, Białystok 2007;
9. Pilszyk A, *Obraz psychopatologiczny sprawcy przemocy w rodzinie*, „Psychiatria Polska” 2007, t. XLI, Nr 6;
10. Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999;
11. Pospiszyl P., *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994;
12. Rode D., *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001;
13. Różyńska J., *Przemoc wobec dzieci w rodzinie. Niezbędnik nauczyciela*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013;
14. Różyńska J., *Przemoc wobec dzieci w rodzinie. Niezbędnik nauczyciela*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013;
15. L. Sochocka, J. Komenda-Kołecka, *Zaniedbanie – nie(świadomą) formą przemocy wobec dziecka*, „Medycyna Środowiskowa” 2014, t. 17, Nr 1;
16. *Violence: a Public Health Priority. WHO Global Consultation and Violence and Health*, World Health Organization, Geneva 1996;
17. Wildera-Wysoczańska A., *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.

Notka o autorze:

Janusz Rusaczyk – pedagog kulturoznawca, oligofrenopedagog, terapeuta zakresu autyzmu, nauczyciel. Autor tekstów z zakresu pedagogiki, psychologii oraz szeroko pojętych nauk społecznych.